

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР ЗДВН
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ЛЦДН у м. _____
(місто знаходження НКП)

До захисту допускається
Завідувач кафедри, проф.
_____ В. М. Боронос
« ____ » _____ 20__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

НА ТЕМУ:

*Роль місцевих бюджетів у соціально-культурному розвитку
територій*

Освітній рівень “Бакалавр”

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Керівник роботи:

(підпис)

П. М. Рубанов

(ініціали, прізвище)

Студент:

(підпис)

Х.С. Василенко

(ініціали, прізвище)

Група:

Фз-61с

Суми 2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, проф.

_____ В. М. Борнос

« ____ » _____ 2020 р.

**ЗАВДАННЯ
до дипломної роботи**

Студент (-ка) групи Фз-61с інституту Центр ЗДВН
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Василенко Христина Сергіївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема роботи: Роль місцевих бюджетів у соціально-культурному розвитку територій

Затверджено наказом по СумДУ № _____ від « ____ » _____ 2020 р.

Термін здачі студентом завершеної роботи « ____ » _____ 2020 р..

Вихідні дані до роботи: _____

Зміст основної частини роботи (перелік питань, що підлягають розробці):

1. Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій.
2. Фінансові інструменти забезпечення соціально-культурного розвитку територій у контексті протидії пандемії.
3. Аналіз показників місцевих бюджетів України.
4. Аналіз підходів до оцінки індикаторів розвитку соціо-культурної сфери
5. Зарубіжний досвід реалізації політики соціокультурного розвитку території та сформулювати відповідні пропозиції у контексті процесів децентралізації.

Дата видачі завдання: « ____ » _____ 2020 р.

Керівник дипломної роботи: _____

(підпис)

Завдання прийнято до виконання « ____ » _____ 2020 р.

(підпис)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота : 38 стор., 6 рис., 5 табл., 22 джерел.

Об'єкт дослідження – місцеві бюджети у бюджетній системі України.

Предмет дослідження – фінансові відносини, що виникають у процесі фінансування місцевими бюджетами соціально-економічного розвитку територій.

Метою роботи є – аналіз ролі місцевих бюджетів у соціально-культурному розвитку територій у контексті процесів децентралізації та протидії пандемії.

Методи дослідження, які використовувалися в процесі дослідження та обробки матеріалів: структурно-логічний метод, метод аналізу, синтезу, кореляційний аналіз.

У першому розділі проведено аналіз економічних та фінансових аспектів регіонального розвитку, зокрема, роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій, узагальнено фінансові інструменти забезпечення соціально-культурного розвитку територій

У другому розділі проведено аналіз показників місцевих бюджетів в Україні, досліджено підходи до оцінки індикаторів розвитку соціокультурної сфери.

У третьому розділі на основі узагальнення зарубіжного досвід реалізації політики соціокультурного розвитку території запропоновано ключові напрями для розвитку місцевих бюджетів в Україні у контексті децентралізації.

**БЮДЖЕТ, ТЕРИТОРІЯ, СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК,
ДОХОДИ, ВИДАТКИ, ТРАНСФЕРТИ, ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ**

Зміст

ВСТУП	5
1. ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ	7
1.1. Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій	7
1.2. Фінансові інструменти забезпечення соціально- культурного розвитку територій	12
2. АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ	17
2.1 Аналіз показників місцевих бюджетів	21
2.2 Аналіз підходів до оцінки індикаторів розвитку соціо- культурної сфери	21
3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ	29
ВИСНОВКИ	33
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	36

ВСТУП

Соціально-культурний розвиток територій визначає та підтримує економічне зростання за рахунок позитивного впливу на продуктивність, збереження соціальної стабільності, позитивний вплив на здоров'я працівників тощо. Міста сьогодні – це активи та рушії економічного та соціального розвитку. Міста мають величезний невикористаний економічний потенціал, який можна і потрібно використовувати для створення добробуту та економічних можливостей для всіх. Для цього потрібно добре містобудівне планування, яке підтримує міську компактність, інтеграцію та зв'язок. Однак навіть найкращі міські плани ризикують закінчитись невикористаними, якщо вони не супроводжуються фінансовими та регуляторними стратегіями впровадження. Стратегічні державні інвестиції повинні йти поряд із стратегічними механізмами фінансування та підтримуючими системами управління.

В даний час багато місцевих органів влади стикаються з майже неможливим завданням фінансування інфраструктури та послуг, необхідних для задоволення основних потреб зростаючого населення, в той час як перспективні інвестиції неможливі з фінансових причин. Міське фінансове управління часто страждає від браку технологічної інфраструктури та потенціалу, а можливості для отримання доходів часто обмежуються неадекватними нормативними рамками або не вигідними політичними структурами. Відставання в державному секторі впливає на ефективність та місцеву економічну активність, створюючи цикл бюджетних дефіцитів та провокуючи та економічну стагнацію.

Однак стратегічне управління та системи фінансування можуть дати надію на боротьбу з місцевими органами влади. Сьогодні існують можливості для узгодження місцевих потреб з інституційними рамками та інструментами для отримання доходу.

Бюджетне планування та регулювання може базуватися на стратегіях, які підвищують ефективність збору доходів, завойовують підтримку громадськості,

використовують міську та регіональну економіку, стимулюють економічну активність тощо. Отримані покращення бюджету можуть дозволити муніципалітетам робити стратегічні інвестиції у своїх містах, стимулюючи цикл зростання, отримання доходів та добробут.

Метою роботи є – аналіз ролі місцевих бюджетів у соціально-культурному розвитку територій у контексті процесів децентралізації та протидії пандемії.

Для досягнення мети у роботі поставлено та вирішено такі завдання:

1. Вивчити роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій.
2. Розглянути фінансові інструменти забезпечення соціально-культурного розвитку територій у контексті протидії пандемії.
3. Провести аналіз показників місцевих бюджетів України.
4. Проаналізувати підходи до оцінки індикаторів розвитку соціокультурної сфери.
5. Узагальнити зарубіжний досвід реалізації політики соціокультурного розвитку території та сформулювати відповідні пропозиції у контексті процесів децентралізації.

Об'єкт дослідження – місцеві бюджети у бюджетній системі України.

Предмет дослідження – фінансові відносини, що виникають у процесі фінансування місцевими бюджетами соціально-економічного розвитку територій.

У роботі використані такі методи дослідження: структурно-логічний метод, метод аналізу, синтезу, кореляційний аналіз.

Фактологічною основою роботи є: офіційні статистичні дані державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, країн економічного співробітництва та розвитку, Міжнародного валютного фонду.

1 ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ

1.1 Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій

Органи місцеві самоврядування відіграють все більше ключову роль у наданні основних публічних послуг, у створенні інфраструктури, необхідної для розвитку бізнесу. Ці функції органів місцевого самоврядування розвиваються на тлі численних викликів, включаючи кризи, пов'язані з навколишнім середовищем та природними ресурсами, посиленням урбанізації та зростаючими розривами між вимогами до інфраструктури, які, можливо, посилять фінансові труднощі, з якими стикаються органи місцевого самоврядування. Однак у ході численних дискусій щодо економічних та фінансових аспектів регіонального розвитку, як правило, недостатньо враховується потенційно незамінна роль місцевих та регіональних органів влади у розбудові стійких міст та територій та недостатня концентрація уваги на їх ресурсах та потенціалі.

Місцеві та регіональні органи влади можуть реалізувати конкретні кроки у формування високого рівня соціально-економічного розвитку, зокрема для сприяння сталому розвитку територій. До таких кроків зокрема належать створення умов для того, щоб мобілізувати частину багатства, виробленого в межах певних територій (внутрішні ресурси) для фінансування та підтримки розвитку.

Місцева влада як і національні суб'єкти може покращити кредитоспроможність та отримати доступ до довгострокових фінансів та посилити їхній потенціал.

Ряд факторів свідчать про те, що місцеві та регіональні органи влади є невід'ємним чинником сталого розвитку.

Більшість прогресивних країн покладаються на місцевий рівень, щоб взяти на себе відповідальність за основні державні функції та інвестиції. На місцевому

рівні зосереджено близько третини загальних державних витрат і становлять до 70% державних інвестицій у країнах ОЕСР. Децентралізація була менш помітною, більш нерівномірною у країнах з низьким та середнім рівнем доходу, але є дані, що, якщо доходи добре структуровані, органи місцевого самоврядування можуть суттєво сприяти результатам розвитку, задовольняючи не лише місцеві потреби, але й підтримуючи національні цілі. Для цього, однак, національні уряди повинні прийняти відповідні рамки для розширення можливостей, ресурсів та підтримки місцевого самоврядування та регіонального рівня.

Багато країн стикаються із значним відставанням від інфраструктурних потреб та очікують на нові з ростом населення та продовженням урбанізації. Для вирішення проблем урбанізації та неадекватної інфраструктури потрібні великі інвестиції у найближчі десятиліття, найчастіше у сектори, за які влада на місцевому рівні повинна мати відповідальність. Попит буде найбільшим у країнах, що розвиваються, але країни ОЕСР також повинні інвестувати для вирішення серед інших потреб їх погіршення інфраструктури та старіння населення. Цілі розвитку повинні формуватися та реалізовуватися інтегровано в конкретних територіальних юрисдикціях.

Світ стикається зі зростаючими проблемами у ресурсах – глобальне потепління, дефіцит енергії, криза зі здоров'ям, продовольча безпека тощо. Робота з ними є основною задачею або впливає на досягнення цілей розвитку міських територій. Групи місцевого самоврядування знаходяться в сильній позиції відповідати на ці виклики, наприклад, шляхом адаптації до клімату та стратегій зеленого зростання. Багато з них також можуть зіграти значну роль у вирішенні затяжних наслідків сучасної кризи та майбутніх викликів, що з нею пов'язані.

Органи місцевого самоврядування країн, що розвиваються, повинні мати значні джерела власних податкових надходжень, а також неподаткових надходжень. Адекватність власних доходів є запорукою як покращеної здатності міста надавати необхідні товари та послуги, так і для кращої підзвітності

місцевих чиновників перед їхніми виборцями. Власні надходження необхідно доповнювати міжбюджетними трансфертами на вирішення відмінностей у потребах у витратах та фіскальній спроможності між містами, а також для міст для підтримки реалізації програм центральної влади. Для ефективного вирішення проблеми мобілізації відповідних фінансових ресурсів міська потребує інструментів фінансування розвитку інфраструктури капіталу. Вони передбачають поєднання капітальних грантів та запозичень з різних джерел. Системний дефіцит у всіх цих традиційних джерелах доходу змусив органи місцевого самоврядування по всьому світу намагатися використовувати інноваційні джерела фінансування, починаючи від інструментів для залучення зростаючої вартості землі, пов'язаної з будівництвом капітальної інфраструктури, до участі у спільних підприємствах з приватним сектором у державно-приватному партнерстві.

Роль, яку насправді відіграють місцеві та регіональні органи влади, є досить неоднозначною, часто в першу чергу через дуже нерівномірне розподілення прав, можливостей та джерела фінансування, надані їм центральними органами влади. Дані є обмеженими, і середні показники маскують великі розбіжності.

Якщо органи місцевого та регіонального самоврядування мають відповідати зростаючим вимогам бути ключовими учасниками у формуванні політики розвитку, необхідно виконати декілька критичних вимог щодо їх фінансування. По-перше, вони повинні бути уповноважені діяти більш автономно. Це означає, що національні уряди повинні бути готові надати належну владу за допомогою надійних рамок децентралізації. У цьому розширенні можливостей є два аспекти. Перша полягає у необхідності присвоєння специфічних функцій групам місцевого самоврядування разом із структурами, системами та ресурсами, які підтримують їх виконання. Найбільш міцною формою децентралізації є деволюція, за якої виборні та уповноважені органи влади безпосередньо підзвітні громадянам. Близькість місцевої влади до громадян надає останнім більший вплив на місцевих чиновників, сприяє

продуктивній конкуренції серед місцевих груп, а також може зменшити корупцію за рахунок поліпшення прозорості та підзвітності. Однак для цього має бути достатньо чітко призначення функцій, щоб і центральний уряд, і громадяни знали, за що несуть відповідальність органи регіональної влади та місцевого самоврядування.

Новий і більш потужний погляд на децентралізацію зосереджується на наданні автономності регіональній владі та місцевому самоврядуванню не лише з централізовано закріпленими повноваженнями та функціями, але й із загальним дорученням на забезпечення загального розвитку їх територіальних юрисдикцій та добробуту їхніх складових. Ця більш міцна форма розширення можливостей надає місцевій владі більший авторитет та стимули до реалізації індивідуальних інтегрованих стратегій розвитку.

Органи регіональної влади та місцевого самоврядування потребують достатніх ресурсів для виконання своїх функцій. Спільні податки та трансферти завжди життєво важливі в системі доходів місцевого самоврядування, але те, як вони будуть визначені та впроваджені, впливатиме на їх здатність та стимули для надання послуг та збільшення доходів. Попит на місці - отримання місцевих доходів від мешканців та підприємств є критичною - готовність платити вказує на попит та задоволення послугами та загальну довіру до влади. Загальне небажання центральних урядів надати сильні повноваження щодо доходу місцевій владі призводить до більшої, ніж необхідної, ролі для трансфертів, які мають недоліки у розробці та впровадженні.

Органи регіональної влади та місцевого самоврядування повинні бути прозорими та підзвітними. Основна увага в системах приділяється зниженню підзвітності, особливо через вибори та інші засоби, що дозволяють громадянам регулярну та змістовну взаємодію органами місцевого самоврядування, такі як планування, складання бюджету, звітів, комісії з питань подання скарг та звернень тощо. Прозорість та доступ інформації про процеси та прийняття рішень органами влади через механізми управління (бюджетування, управління фінансами, аудит тощо) та закони про свободу інформації є важливими для

посилення відповідальності та зменшення можливостей корупції. Відсутність послідовних та достовірних даних суттєво заважає підзвітності.

Зростання відповідальності також відіграє фундаментальну роль. Механізми звітування, включаючи фінансові звіти (загальні / галузеві), оцінки результатів діяльності та зовнішні аудити, сприяють послідовності та прозорості, вони надають цінну інформацію громадянам, іншим місцевим органам влади та центральній владі. Центральні відомства з широкими повноваженнями (фінанси, планування, державна служба) розробляють політику та регулюють відповідність на місцевому рівні, наприклад, планування інвестицій, управління державними фінансами (включаючи закупівлі), збір доходів та системи управління людськими ресурсами. Секторні міністерства (охорона здоров'я, освіта тощо) розробляють та контролюють стандарти обслуговування та керують умовними трансфертами. Такі функції регулювання є важливими, але можуть перешкоджати виконанню функцій місцевою владою, якщо вони занадто жорсткі або непослідовні.

Часто слабким елементом підзвітності органів регіональної влади та місцевого самоврядування, що є критичним для ефективної діяльності, є горизонтальна підзвітність – між обраними радами та працівниками відповідних органів, які виконують місцеві бюджети. Необхідний чіткий розподіл ролей, коли обрані радники встановлюють політику розвитку та здійснюють моніторинг працівників, які їх виконують. Горизонтальна підзвітність також є складною, коли окремі юридичні особи були створені для надання місцевих послуг, так що обрані представники підзвітні своїм виборцям за надання послуг, в той час як керівництво відповідає за фінансові вимоги.

Отже, підзвітність є важливою для ефективного надання послуг на місцях, але не існує єдиного ідеального підходу. Основна задача полягає у встановленні відповідного балансу між висвітленням вгору та вниз, який може розвиватися в міру посилення місцевої влади та здатності більш самостійно керувати функціями.

1.2 Фінансові інструменти забезпечення соціально-культурного розвитку територій

Якщо органи регіональної влади та місцевого самоврядування мають відігравати свою належну роль у задоволенні певного рівня соціально-економічного розвитку, важливо прийняти відповідні фіскальні реформи та фінансові інструменти. Міські адміністрації у певних країнах мають міцну фіскальну базу. Однак більшість органів регіональної влади та місцевого самоврядування мають слабку фіскальну базу та кредитоспроможність та обмежений доступ до довгострокового фінансування. Перш ніж вирішити, якими фінансовими інструментами слід користуватися органи регіональної влади та місцевого самоврядування, важливо задокументувати та проаналізувати поточну фіскальну ситуацію в конкретній країні.

Слабке отримання доходу може бути результатом багатьох факторів у різних комбінаціях, таких як:

- обмеження центрального уряду щодо повноважень місцевих доходів
- обмежена місцева спроможність збирати дохід та / або надавати послуги
- розподіл місцевих доходів між неефективно розробленими програмами, неефективні фіскальні трансферти
- низька політична довіра та підзвітність, послаблення відповідності доходу.

Отже, необхідне посилення критичної фіскальної ролі місцевих та регіональних органів влади. Набір фінансових інструментів повинна бути ретельно підібрана до контексту країни. У багатьох випадках фіскальні реформи потребуватимуть поетапного завершення та супроводжуватимуться іншими інституційними реформами та ініціативами з розбудови потенціалу, щоб досягти успіху.

Проаналізуємо традиційні та інноваційні джерела фінансування місцевого самоврядування, щоб сформувавши рекомендації для розроблення та впровадження програм розвитку місцевих органів влади.

У більшій кількості країн відповідальність за доходи, видатки та інвестиції в розвиток перекладається на субнаціональний (регіональний, місцевий) рівень. Адекватна технічної спроможності, фінансування та підтримки необхідно розробити механізми допомоги, у тому числі для посилення потенціалу, особливо у сферах розвитку інфраструктурних проєктів, місцевого оподаткування, галузевого фінансування та випуску боргових зобов'язань та управління, включаючи доступ до внутрішніх ринків облігацій.

Необхідність впровадження стійкої інфраструктури та сприятливої до інвестицій політики вказує на необхідність підтримки національного та місцевого потенціалу для запобігання та зменшення зовнішніх ударів та управління ризиками.

Доходи з власних джерел

Незважаючи на те, що певний контроль за доходами місцевих та регіональних органів влади є надзвичайно важливим, доходи, отримані на місцях, не повинні бути виключно місцевими податками. Доступний діапазон вітчизняних інструментів, три з яких передбачають посилений контроль за діяльністю місцевих та регіональних органів влади. Доходи з власних джерел передбачають певний місцевий контроль за доходом та / або ставкою і часто в основному управляються на місцях. Доходи, що надаються з центру – ті, для яких місцеві органи влади просять центральну про допомогу уряду в зборі певних місцевих податків від свого імені, наприклад, місцеві податки, що стягуються з підприємств, з яких уряд вищого рівня збирає власні податки.

Міжбюджетні трансферти

Практично всі країни, що розвиваються, використовують міжбюджетні трансферти через розрив між відповідними витратами та відповідною децентралізацією доходів. Вони також можуть підвищити автономію органів місцевого самоврядування та досягти визначених цілей, компенсавши різницю

у фіскальному потенціалі на місцевому рівні та заохочуючи витрати на ключові місцеві послуги, як і генерувати вигоди за межами юрисдикцій одержувачів, задовольняти основні потреби мешканців та стимулювати витрати на розвиток. Багато систем передачі призначені для досягнення цих цілей у різній мірі. Великі міста, як правило, є більш незалежними від доходу, але трансферти все ще є життєво важливими навіть для мегаполісів багатьох країн.

Однією з найбільш рекомендованих особливостей дизайну трансфертів з точки зору місцевих органів влади є те, щоб центральний уряд визначив стабільний (на основі правил) трансферний пул, а не приймав спеціальні річні бюджетні рішення щодо обсягу ресурсів, що спрямовуються на трансферти місцевих бюджетів.

Це дозволяє ЛРГ краще планувати надання послуг та отримання доходів із власних джерел. Однак існують обґрунтовані занепокоєння щодо здатності центру реагувати на макроекономічні потреби, якщо занадто велика частка національних ресурсів гарантується LRG, так що кожна країна повинна знайти ефективне рішення. Взагалі кажучи, центральні органи влади повинні забезпечити, щоб Групи місцевого самоврядування отримували адекватну та передбачувану частку ресурсів, залучених на національному рівні, для досягнення ЦРД.

Різні види трансфертів є доцільними для досягнення різних цілей. Безумовні гранти віддають перевагу для підвищення автономії та чистого перерозподілу фіскально слабших органів місцевого самоврядування, тоді як умовні дотації заохочують витрати на пріоритетні послуги. Якщо правильно розроблено, обидва типи передачі можуть сприяти мобілізації місцевих ресурсів та забезпечити в часі надання основних мінімальних послуг для всіх громадян у всіх юрисдикціях місцевого самоврядування, незалежно від фінансових можливостей.

Деякі трансферти також можуть бути спеціально виділені для розвитку, хоча також важливо забезпечити доступ до інших джерел фінансування капітальних витрат.

Останнім основним питанням трансфертів є те, як вони розподіляються серед місцевих бюджетів (горизонтальний баланс). Конкретні критерії та формули розподілу залежатимуть від цілей трансфертних програм, але важливою вимогою є розподіл коштів прозоро на основі об'єктивних критеріїв, щоб вони були належним чином націлені, а місцеві групи місцевого самоврядування знали, чому вони отримують певний рівень переказів.

Не менш важливо, що система трансфертів повинна бути спроектована таким чином, щоб вона не заміщала діяльність щодо формування доходів органів місцевого самоврядування перешкоджаючи збиранню доходів із власних джерел за операційними витратами або позичати на фінансування видатків на розвиток, слід уникати розподілу міжбюджетних трансфертів.

Одним з найбільш потенційно потужних, але недостатньо використаних джерел надходжень на місцевому рівні є приріст вартості землі, отриманої за рахунок інфраструктурних проектів (місцеві дороги, каналізація тощо). Існує кілька способів досягнення цієї мети, включаючи стягнення на покращення, фінансування податкових надбавок, спеціальні оцінки та коригування земельної ділянки. Недавній досвід свідчить, що внесок у вартість землі може становити важливу частку державних інвестицій, здійснених в рамках проектів розвитку чи реструктуризації міст. Бразилія, Китай, Колумбія, Індія та кілька країн ОЕСР, серед інших, ефективно використовували такі джерела в різних формах і в різній мірі.

Оскільки інвестиції в державну інфраструктуру не є єдиним фактором, який впливає на вартість землі, існують давні дискусії щодо того, як саме правильно скористатися цією вартістю, щоб відшкодувати витрати на інвестиції в інфраструктуру, але існує широкий консенсус, що це потенційно продуктивне джерело дохід для місцевого рівня.

Однак, щоб цей потенціал був реалізований, повинен бути певний рівень розвитку прав власності та системи оцінювання земель, і місцева влада повинна мати достатній потенціал та політичну довіру для отримання доходів на основі

збільшення вартості землі. В деяких випадках може бути швидка користь, а в інших – ці умови доведеться досягати з часом.

З іншого боку, існує широка згода, що багато центральних урядів, особливо в країнах, що розвиваються, децентралізують менше джерел доходу, ніж це було б обґрунтовано економічними принципами та потребами місцевого рівня. Очевидно, що є багато можливостей для розширення можливостей надходження доходів з урахуванням специфіки кожної країни.

2 АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

2.1 Аналіз показників місцевих бюджетів

Проаналізуємо показники місцевих бюджетів за останні 6 років. Як видно з рисунку 2.1. реформа децентралізації дозволила збільшити обсяги доходів місцевих бюджетів. При цьому зростає власна доходна база – протягом 2014-2019 рр. розмір доходів загального фонду місцевих бюджетів збільшився майже у 4 рази (рис. 2.2.)

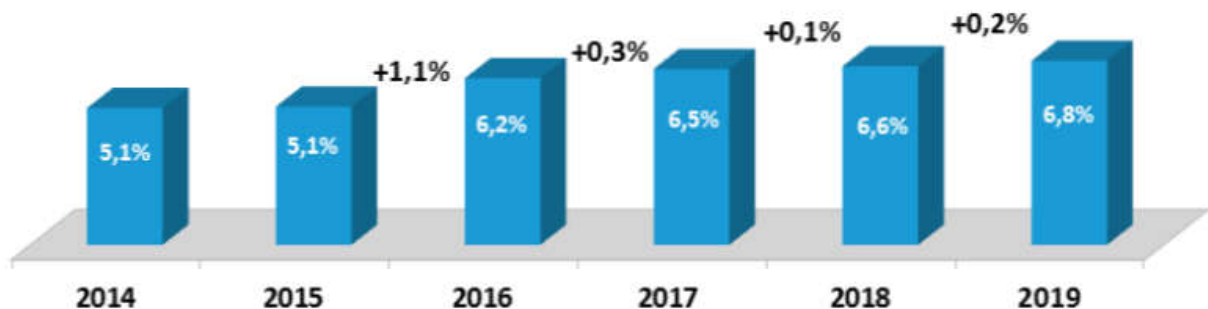

Рисунок 2.1. – Частка власних доходів місцевих бюджетів (загальний фонд) [5]

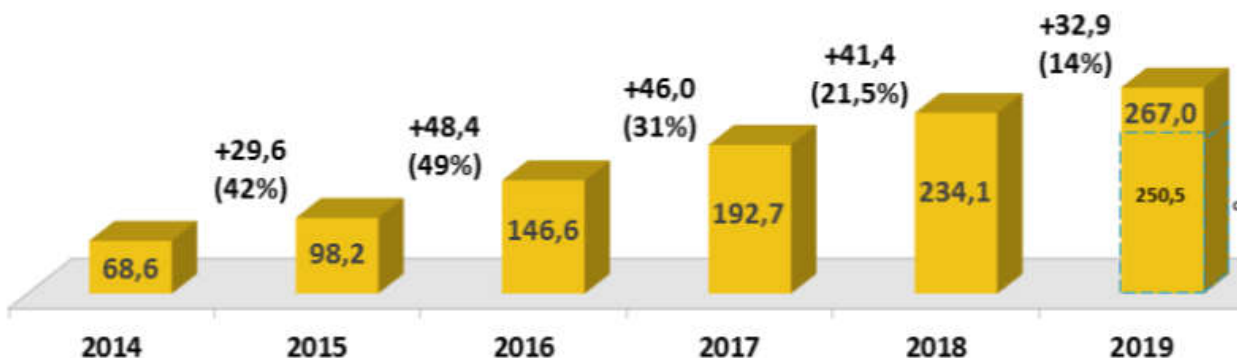

Рисунок 2.2 – Власні доходи загального фонду місцевих бюджетів [5]

Рівень соціально-культурного розвитку важливо аналізувати на основі питомих показників доходів і видатків. Як показують рисунки 2.3. та 2.4 у цьому аспекті є також позитивна динаміка.

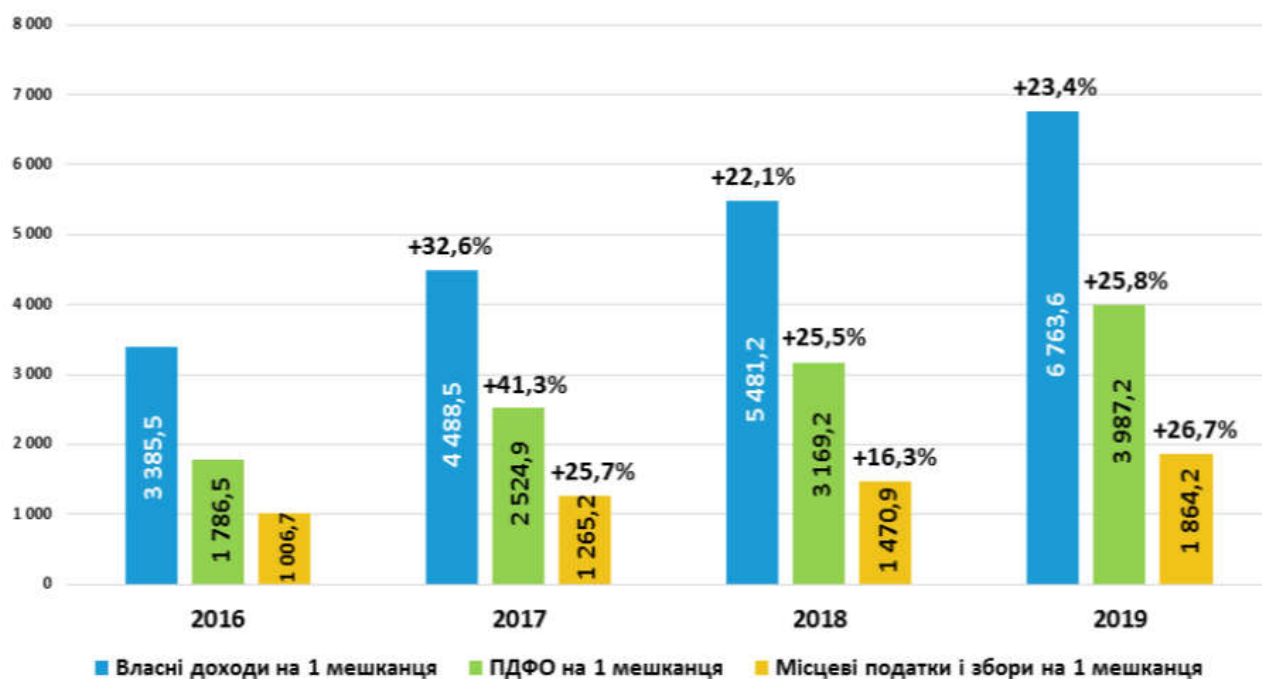

Рисунок 2.3 – Доходи загального фонду місцевих бюджетів на одного мешканця [5]

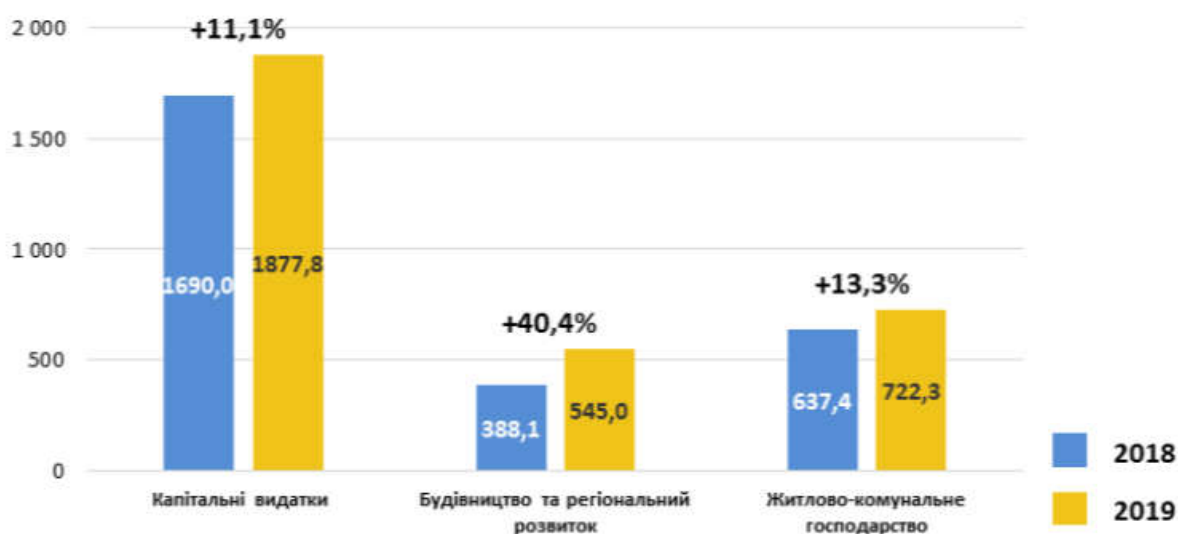

Рисунок 2.4 – Видатки місцевих бюджетів на одного мешканця [5]

За період 2016-2019 рр. зростання доходів на одного мешканця склало більше ніж у 2 рази, при цьому суттєвим є зростання як податку на доходи фізичних осіб, так і доходів від місцевих податків і зборів. Перший факт – зростання надходжень від ПДФО – свідчить також про зростання також податкової бази, тобто доходів населення на відповідній території. Цей факт

свідчить про ріст платоспроможного попиту, рівня життя населення, що у сукупності є чинником активізації місцевого соціально-економічного розвитку.

За період 2015-2019 року місцеві бюджети також отримали досить значні суми трансфертів різного спрямування (рис.2.5), в тому числі з державного фонду регіонального розвитку.

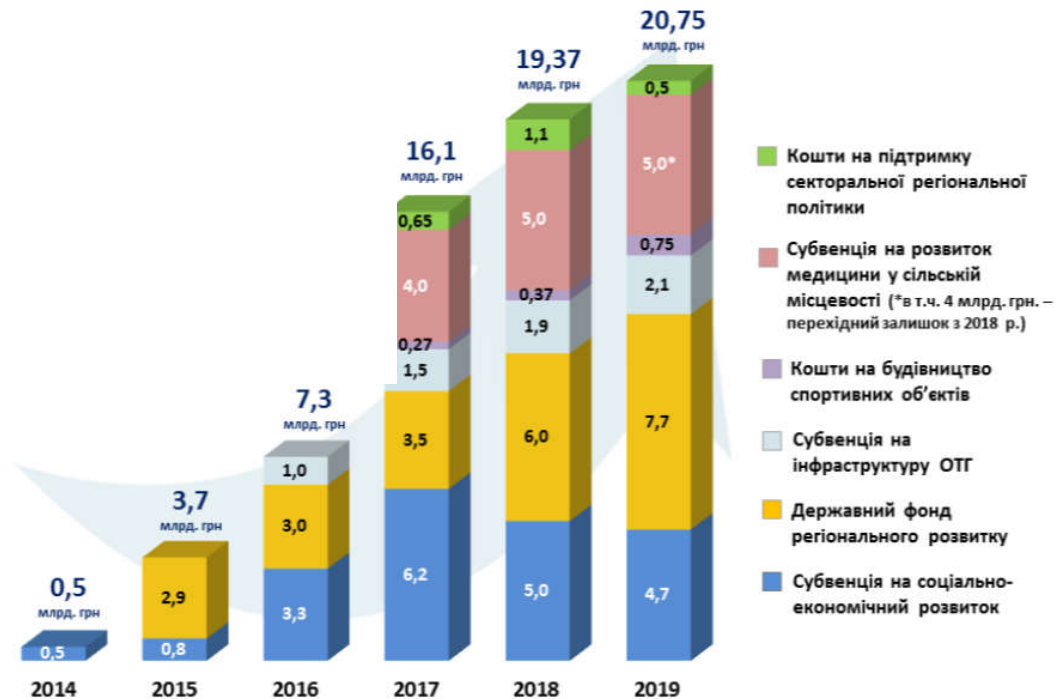

Рисунок 2.5 – Фінансова підтримка місцевого розвитку з державного бюджету [5]

Однак, за даними Державної казначейської служби України надходження до місцевих бюджетів (з урахуванням трансфертів) скоротилися. Так, за період січень-квітень 2020 року до місцевих бюджетів України надійшло на 20,4% менше, ніж за такий самий період 2019 року. Як зазначається, основною причиною суттєвого зменшення надходжень є зменшення надходжень трансфертів до загального фонду місцевих бюджетів, тому що окремі видатки, пов'язані з реалізацією державних програм соціального захисту здійснюються не з місцевих, а з державного бюджету. Крім того, у січні-квітні 2019 року місцеві бюджети отримували з державного бюджету субвенцію на здійснення заходів соціально-економічного розвитку окремих територій в сумі 1 млрд грн. У 2020 р., ця субвенція поки не надана [10].

За підсумками січня-квітня 2020 року, частка доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України склала 36,0%. Частка доходів місцевих бюджетів без урахування трансфертів, отриманих місцевими бюджетами з державного бюджету, склала 22,9%.

Крім того, Кабмін України суттєво скорегував основні макропоказники економічного і соціального розвитку України на 2020 рік (постанова КМУ від 15.05.2019 № 555), оскільки спостерігається відхилення фактичного рівня показників економічного і соціального розвитку від прогнозних значень. Така ситуація пов'язана із запровадженням застосування обмежувальних заходів, зумовлених пандемією коронавірусу. Внесені зміни передбачають:

1. Зменшено прогнозне значення ВВП на 2020 р. на 11,6%, що складає зменшення реального ВВП 4,8%.
2. Значення планового показника доходів місцевих бюджетів на 2020 р. складає 7,3% від обсягу ВВП і лише на 6,4% перевищує від фактичні надходження 2019 року, отже, є меншими за прогнозного значення інфляції.
3. Розмір фонду оплати праці на 8,6% менше від запланованого значення, тобто буде меншим обсяг надходжень від ПДФО, що є важливим для місцевих бюджетів.
4. Розмір прогнозного значення середньомісячної заробітної плати на 14,3% менше від показника у базовому прогнозованому варіанті (10706,0 грн замість 12496 грн на місяць) грн. При цьому передбачено падіння реальної заробітної плати.
5. По показнику рівень безробіття очікується збільшенні на 1,3 процентних пункти (з 8,1% до 9,4%,.).

По даним МВФ прогнозні показники для України є ще гіршими. Прогнозується реальний ВВП у 2020 році скоротиться на 7,7%, рівень безробіття на кінець року складе 10,1%. При цьому оцінки Світового банку щодо інфляції є більш песимістичними, ніж урядові оцінки 8,9%, а прогноз МВФ по інфляції –

11,6% на кінець року, що на 6,1 процентних пункти вище урядового основного прогнозу [10].

2.2 Аналіз підходів до оцінки індикаторів розвитку соціо-культурної сфери

Сьогодні під впливом глобалізації та розвитку інноваційних технологій у різних країнах ми можемо спостерігати перехід від традиційного виробництва до сфери послуг та інновацій, які є елементами креативної економії. Актуальність вивчення динаміки соціо-культурної сфери підтверджується тим, що вони стають джерелом новітніх креативних ідей та нестандартних рішень, що дозволяють ребрендинг міст, регіонів та країн, створюють нові продукти та послуги, сприяють ідеям сталого розвитку, та підвищення глобальної конкурентоспроможності. Тенденції розвитку соціо-культурної сфери у світі мають більш високі темпи зростання, ніж економіка в цілому [1], що дає підстави розглядати креативний сектор як чинник майбутнього глобального розвитку.

Особливістю розвитку української соціо-культурної сфери є те, що, крім комерційних товарів та послуг, реалізуються творчі ідеї [9]. Імпорт творчих товарів в Україну демонструє відповідність світовим тенденціям на ринку. Щодо українського експорту креативної продукції, невеликі обсяги свідчать про низьку конкурентоспроможність та неефективне просування маркетингової політики на зовнішні ринки.

Творча індустрія є основною вимогою для підтримки конкурентоспроможності. Глобалізація збільшує сферу та вимоги бізнесу, маркетингу, закупівель, виробництва, досліджень та розробок, орієнтованих на логістику світових ринках. Креативна економіка використовує досягнення економіки знань і базується на матеріалізації нових ідей та проектів. Творча економіка спирається на розвиток інновацій у сферах досліджень, бізнесу, мистецтв, культури чи дизайну.

Світові тенденції сприяють швидкому розвитку творчих галузей, які потребують мобільних змін та швидкої адаптації. Україна має значний потенціал для розвитку креативного сектору економіки, але цей напрям потребує значної державної підтримки в частині надання податкових пільг, субсидій тощо. У країнах ЄС створений Європейський альянс творчої індустрії (ECIA) для підтримки креативного сектора, допомагаючи функціонувати інноваційним секторам [11], збільшуючи фінансову підтримку та формуючи кластери співпраці у творчій та культурній галузях.

Різні показники використовуються для вимірювання креативності економіки. Існує глобальний індекс творчості, який розраховувався на основі трьох коефіцієнтів як технологія, талант і толерантність. ТОП-10 країн, Україна та її сусіди за значенням показників у 2015 році представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Глобальний індекс творчості для ТОП-10 країн та України [22]

Глобальний індекс творчості 2015	Глобальний індекс технологій 2015 року	Глобальний індекс талантів 2015	Глобальний індекс толерантності 2015
1. Австралія	1. Південна Корея	1. Австралія	1. Канада
2. США	2. Японія	2. Ісландія	2. Ісландія
3. Нова Зеландія	3. Ізраїль	3. США	3. Нова Зеландія
4. Канада	4. США	4. Фінляндія	4. Австралія
5. Данія	5. Фінляндія	5. Сінгапур	5. Великобританія
5. Фінляндія	6. Австралія	6. Данія	6. Нідерланди
7. Швеція	7. Нова Зеландія	7. Нова Зеландія	7. Уругвай
8. Ісландія	8. Німеччина	8. Швеція	8. Ірландія
9. Сінгапур	9. Сінгапур	9. Словенія	9. Норвегія
10. Нідерланди	10. Данія	10. Білорусь	10. Швеція
...
45. Україна	43. Україна	24. Україна	105. Україна

В результаті Україна посіла 45-е місце (за коефіцієнтом "талантів" - 24-е), першими трьома є Австралія, США, Нова Зеландія. Такий показник був отриманий в основному завдяки високій частці населення з вищою освітою [4]. За індексом технології Україна займає 45 місце разом з Еквадором. Найнижчий

показник - рівень толерантності. Україна посідає 105 місце в цьому списку. Ці показники таланту, технології та толерантності свідчать про наявність деяких основних проблем і одночасно резервів творчості. Слід зазначити взаємозв'язок між глобальними показниками творчості, інновацій, людського капіталу та економіки знань у світі, представлених у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Рейтинги країн за показниками, що характеризують соціальний та творчий розвиток [22]

Глобальний індекс інновацій	Індекс інтелектуального капіталу	Індекс економіки знань	Індекс знань	Індекс людського капіталу
1. Швейцарія	1 США	1. Швеція	1. Швеція	1. Фінляндія
2. Швеція	2. Великобританія	2. Фінляндія	2. Фінляндія	2. Норвегія
3. Нідерланди	3. Німеччина	3. Данія	3. Нідерланди	3. Швейцарія
4. США	4. Австралія	4. Нідерланди	4. Тайвань, Китай	4. Японія
5. Великобританія	5. Сінгапур	5. Норвегія	5. Данія	5. Швеція
6. Данія	6. Швеція	6. Нова Зеландія	6. Норвегія	6. Нова Зеландія
7. Сінгапур	7. Швейцарія	7. Канада	7. Австралія	7. Данія
8. Фінляндія	8. Канада	8. Німеччина	8. Нова Зеландія	8. Нідерланди
9. Німеччина	9. Фінляндія	9. Австралія	9. США	9. Канада
10. Ірландія	10. Данія	10. Швейцарія	10. Німеччина	10. Бельгія
...
49. Катар	44. Хорватія	55. Російська Федерація	49. Аргентина	25. Чехія
50 Україна	45. Україна	56. Україна	50. Україна	26. Україна

Відповідно до всіх індексів, десять креативних та інноваційних країн за 2015-2017 роки складаються з Швейцарії, Швеції, США, Фінляндії, Великобританії, Данії, Німеччини, Австралії, Сінгапуру, Ірландії, які конкурують між собою. Україна намагається приєднатися до 50 інноваційних творчих країн. Розрахунок цих глобальних індексів запроваджено провідними міжнародними організаціями.

Методологічні підходи до визначення рівня розвитку соціо-культурної сфери були введені Департаментом засобів масової інформації, культури та спорту Великобританії [22], згідно з яким творча економіка характеризується

такими трьома показниками: зайнятість у творчих галузях та креативній економіці, обсяг ВВП, сформований галуззю креативної економіки, показники міжнародної торгівлі творчими товарами та послугами. Така методологія дає змогу визначити види діяльності, що належать до сфери креативної економії.

Відповідно до методології Всесвітньої організації інтелектуальної власності, основними показниками рівня розвитку креативної економіки є частка інтелектуальних товарів і послуг у ВВП; рівень зайнятості у сферах інтелектуальної власності. Тобто оцінюється компонент сектора креативної економіки, товари та послуги якого ґрунтуються на використанні авторських та суміжних прав.

Відповідно до методології Інституту статистики ЮНЕСКО, ключовим показником творчого розвитку є рівень творчої зайнятості. Ця методологія дозволяє визначити перелік соціо-культурної сфери та роль креативної економіки у забезпеченні сталого розвитку.

Методологія Конференції ООН з торгівлі та розвитку ООН заснована на 4 групах макроекономічних показників творчого розвитку: основними економічними показниками є частка творчих товарів та послуг у ВВП країни, рівень зайнятості у сферах креативної економіки; непрямі показники кількісного впливу, що визначають вплив розвитку соціо-культурної сфери на традиційні сфери економіки і є ефектом мультиплікатора; показники, що визначають вторинний вплив творчих галузей, які можна кількісно оцінити на основі їх внеску у результати інновацій у творчих галузях, що відбуваються в інших галузях економіки; непряма оцінка впливу розвитку креативної економіки на якість життя населення, освіту дозволяє оцінити вплив функціонування креативної економіки на якість життя населення.

На даний момент не існує переліку показників, які визначали б рівень розвитку креативної економіки, і за якими можна було б постійно контролювати її темпи. Основними показниками, що визначають рівень розвитку креативних галузей, є обсяг інвестицій у творчість у вигляді витрат на науково-дослідну та дослідно-конструкторську діяльність; практичні доходи від досліджень

(кількість патентів, виданих на наукові розробки); кількість зайнятих творчо-технічною роботою (інженери, вчені); кількість людей, зайнятих у галузі культури та художньої творчості. Показники рівня творчості, які відстежуються в Україні, представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Показники, що характеризують розвиток соціо-культурного сектора креативної економіки в Україні [4]

Показники	2014	2015	2016
Кількість глядачів на виставках, млн. осіб	5,4	5,6	5,8
Кількість відвідувачів музеїв, млн. осіб	14,2	15,1	15,8
Кількість працівників наукових організацій	136123	122504	97912
Доктори наук	9983	9571	7091
Кандидати наук	37082	32849	20208
Витрати на наукові дослідження, млн гривень	9487,5	11003,6	11530,7
Кількість організацій, що використовують наукові розробки	999	978	-
Кількість вчених	69404	63864	-
Обсяг наукових робіт, виконаних у фактичних цінах	10950,7	12611,0	-
Частка виконаних науково-технічних робіт у ВВП, %	0,69	0,64	-
Частка підприємств, що займаються інноваціями, %	16,1	17,36	18,9
Частка підприємств, які впроваджували інновації, %	12,1	15,2	16,6
Зайнятість в інформації та комунікаціях, тис. Осіб	284,8	272,9	275,2
Зайнятість у науково-технічній діяльності, тис. Осіб	456	422,9	428,1
Зайнятість в освіті, тис. Осіб	1587,7	1496,5	1441,4
Зайнятість у галузі охорони здоров'я та соціальної допомоги, тис. Осіб	1150,5	1040,7	1030,4
Зайнятість у галузі мистецтва, спорту, розваг та відпочинку, тис. Осіб	221,2	207,9	201,6

Аналіз показників у таблиці 2.3 показує низький рівень розвитку соціо-культурної сфери економіки, а в динаміці не збільшується кількість працівників наукових організацій, освіти, мистецтв, охорони здоров'я, а також кількість організацій які впроваджують наукові розробки. Загалом креативна економіка базується на використанні потенціалу людської творчості. В Україні високий рівень творчого потенціалу, що може стати одним із найважливіших факторів стабілізації економічної, а також соціально-політичної ситуації в країні. Цей потенціал повинен бути спрямований на забезпечення ефективності традиційних

видів економічної діяльності [22], а також на розвиток креативного сектора економіки.

Крім того, для креативної економіки характерний тісний зв'язок культури, мистецтва, економіки, бізнесу, інновацій, науки. Творчий сектор економіки сьогодні привертає увагу фахівців усіх країн світу як один із способів виведення економічних систем з кризи, забезпечення їх сталого розвитку та підвищення соціальних стандартів.

Ефективність функціонування соціо-культурної сфери проявляється в таких напрямках: переорієнтація економіки інновацій, підвищення привабливості для інвесторів, поліпшення якості життя, створення нових форм співпраці, формування творчих кластерів, активізація творчого підприємництва, підвищення інтенсивності науково-дослідної діяльності тощо. На наш погляд, творчість дозволяє забезпечити вигідне зростання більшості компаній, тому її можна розглядати як потужний інструмент для успіху бізнесу.

Показники соціо-культурного розвитку впливають на якість життя, як видно з таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Перші п'ять країн з найвищою якістю життя, 2016 р. [13]

Індикатори	Австралія	Норвегія	США	Швеція	Данія
1. Житлові умови:					2,0
- кількість кімнат на людину;	2,3	2	2,3	1,7	
- житло з базовими комунальними зручностями;	98,9%	99,7%	99,9%	100%	99,6%
- витрати на житло.	20%	17%	19%	21%	24%
2. Дохід, \$:					
- дохід сім'ї після сплати податків;	31197	32093	39531	27546	25172
- особисті доходи.	46585	46618	54214	38789	45642
3. Робота:					
- рівень зайнятості;	72%	76%	67%	74%	73%
- рівень довгострокового безробіття;	1,06%	0,28%	2,36%	1,4%	2,11%
- забезпеченість роботою.	4,4%	2,9%	6,3%	6,5%	5,8
4. Якість особистої підтримки	93%	93%	90%	91%	96%
5. Освіта:					
- рівень освіти;	74%	82%	89%	87%	77%
- знання учнів (студентів) у сфері математики, точних наук та якість читання, бали;	512	496	492	482	498
- кількість років для отримання освіти.	18,8	17,9	17,1	19,2	19,2

6. Екологія: - рівень забруднення повітря, мкг; - якість води.	13 93%	16 96%	16 87%	10 97%	15 95%
7. Громадянські права: - активність виборців; - консультації з питань законотворчості, бали.	93% 10,5	78% 8,1	67% 8,3	85% 10,9	88% 7
8. Здоров'я: - тривалість життя; - самооцінка стану здоров'я.	82 85%	81,4 73%	78,8 90%	81,9 80%	79,9 71%
9. Задоволеність життям, бали	7,4	7,7	7	7,4	7,6
10. Безпека: - кількість нападів; - рівень вбивств.	2,1% 0,8	3,3% 2,3	1,5% 5,2	5,1% 1,0	3,9% 0,8
11. Робота / відпочинок: - працівники, які присвячують роботі багато часу; - час, присвячений відпочинку, год.	14,23% 14,41	3,1% 15,56	11,44% 14,27	1,14% 15,1	2,06% 16,06

Проведемо аналіз того, які різні показники якості життя, представлені у таблиці впливають на індекс щастя. Складемо рівняння регресії:

$$y = 32,568 - 0,785 x_1 - 0,045 x_2 - 0,652 x_3 - 0,421 x_4 - 0,264 x_5 + 0,123 x_6 \quad (2.1)$$

Показник множинної кореляції R дорівнює 0,88053 (наближається до 1). Критичне значення $F_{0,04;6;12} = 3,7$, а F становить 8,0563 це доводить, що розрахункове значення F -статистики перевищує критичне. Показник 0,97 показує, що рівняння є надійним та значущим (таблиця 2.5).

Соціо-культурний розвиток територій залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх умов: соціально-демографічних аспектів, якості життя, соціального середовища, задоволеності особистим життям, матеріального добробуту, задоволеності працею, сімейними стосунками, вплив задоволеності ситуацією в країні тощо.

Активізація процесів соціо-культурного розвитку є потребою для українського суспільства. Сьогодні обмеженість бюджетних коштів та соціально-економічна криза, яку переживає українське суспільство, не дозволяє

сформувати достатні передумови для соціально-культурного розвитку територій.

Таблиця 2.5 – Залежність рівня індексу щастя від параметрів, що характеризують якість життя

	Індекс щастя	ВВП на душу населення	Дохід	Освіта	Екологія	Громадянські права	Житлові умови
Індекс щастя	1						
ВВП на душу населення (X1)	-0,3614	1					
Дохід, \$ (X2)	0,9653	-0,4454	1				
Освіта (X3)	-0,7272	-0,0829	-0,0324	1			
Екологія (X4)	-0,3017	0,1545	0,1650	0,2391	1		
Громадянські права (X5)	-0,2632	0,0723	-0,1263	0,5696	-0,0423	1	
Житлові умови (X6)	0,1586	0,08423	0,2369	-0,1921	0,0368	0,3698	1

Джерело: Побудовано автором самостійно.

Для зростання відповідних параметрів необхідно гармонійне поєднання економічних, соціальних, екологічних, політичних, духовних передумов, що забезпечить захист майбутніх поколінь, надання можливостей для розвитку свободи життєвого вибору, дбайливе ставлення до навколишнього середовища. Стабільність у функціонуванні суспільства, розвиток демократичних свобод, довіра громадян до інститутів влади, а також праця є тими передумовами, що сприяють розвитку сталого суспільства.

3 ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ

Місцевим бюджетам важливо мати власні джерела доходу, які забезпечують певну автономію на місцевому рівні. Власні доходи передбачають елемент горизонтальної підзвітності місцевої влади своїм виборцям по дохідній частині бюджету. Ця відповідальність є основоположною для створення фіскальної культури ефективності витрат – витратити ресурси та забезпечувати те, що потрібно місцевим жителям, та фіскальної відповідальності – забезпечувати обмеження щодо здійснення державних витрат з постійним тиском на центральні трансферти.

Реформа децентралізації формує значний потенціал для активізації розвитку регіонів та країни у цілому. Результати децентралізації у нормативно-правовій площині та практичному втіленні особливо відчутні у сфері міжбюджетних відносин. Посилення доходної самостійності територіальних громад є базовою передумовою подальших реформ та переходу до реалізації наступних складових децентралізації. Позитивними результатами реформи для місцевих бюджетів від реалізації децентралізації є:

- ✓ скасування пільг зі сплати плати за землю для підприємств залізничного (додатково – 1,2 млрд грн);
- ✓ компенсація державною втрат доходів місцевим бюджетам через надання податкових пільг зі сплати земельного податку суб'єктам космічної діяльності та літакобудування майже;
- ✓ справляння туристичного збору - додатково місцевими бюджетами отримано 120 млн. грн.;
- ✓ продовжено фінансування з державного бюджету, а не з місцевих бюджетів, оплати послуг із патронату над дитиною та виплату соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного

вихователя (до 2027 року), завдяки чому у місцевих бюджетах збережено щонайменше 21 млн. грн.

- ✓ не допущено можливість погашення заборгованості за середньостроковими позиками коштами місцевих бюджетів;
- ✓ не застосовувалося вилучення залишків коштів місцевих бюджетів, які не використано протягом двох років, і які надійшли як відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва,
- ✓ для міст та ОТГ не запроваджено відповідальності за надання гарантій за місцевими запозиченнями – боргами обласної влади,
- ✓ додаткові надходження від штрафних санкцій за порушення законодавства про працю та у сфері містобудівної діяльності кошти для бюджетів міст обласного значення та ОТГ,
- ✓ додаткові кошти для бюджетів міст обласного значення та ОТГ за рахунок акумулювання на їх рівня рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування .

Проте сьогодні здобутки реформи децентралізації суттєво зменшуються. Головним викликом для децентралізації в Україні став розрив між завданнями реформ та обмеженою інституційною спроможністю управління.

Міжнародний досвід показує, що більш високий рівень податкової автономії на місцевому рівні пов'язаний зі значною кількістю інших ефектів для децентралізованих систем, включаючи помітне поліпшення макроекономічної стабільності, загальне поліпшення управління та нижчий рівень корупції.

Однак окремі питання політичного характеру можуть перешкоджати використанню власних джерел доходів. Загальноприйняті стимули приводять багатьох країн до низького використання власних джерел, а розподіл доходів та інші форми міжбюджетних трансфертів стають домінуючими рішенням для фінансування місцевого рівня.

Більшість країн ОЕСР мають великі державні сектори: державні витрати становлять 43% ВВП. Ця частка перевищує 50% у чотирьох країнах ОЕСР.

Програми розвитку мають глибокий вплив на добробут людей та економічні статки країни. Вибір податків, які фінансують витрати, також формуватимуть економічні рішення та впливатимуть на вибір людей працювати, інвестувати та споживати.

Емпіричні дослідження країн ОЕСР висвітлюють вплив державних фінансів на економічну діяльність, а також на розподіл доходів. Північні країни демонструють такий рівень ефективності уряду, за яких обсяг державних витрат можуть бути великими, не звужуючи зростання. Якщо уряди менш ефективні, можна очікувати, що зменшення їх розміру призведе до більш високого зростання; однак зменшення розміру державних витрат, як правило, спричиняє нерівність доходів, оскільки державні витрати, і особливо трансферти, є потужним інструментом вирівнювання доходів.

Багато реформ державних фінансів, які змінюють склад витрат або набір податків, пропонують потенціал для підвищення економічної активності та доходів домогосподарств, деякі реформи можуть збільшити загальну економічну активність, зменшивши при цьому доходи бюджету. Однією з таких реформ є зниження ефективної ставки податку, з яким стикаються працівники з низьким рівнем доходу та фінансування цих змін шляхом пропорційного збільшення інших податків. Ще однією реформою, яка належить до цієї категорії для підвищення активності та меншої нерівності, є збільшення податків на спадщину та використання надходжень для пропорційного зменшення інших податків.

Ряд реформ державних фінансів може збільшити активність, не змінюючи різниці в доходах, тим самим піднімаючи усі доходи приблизно однаково. Вони включають:

- ✓ більш високі державні інвестиції, зменшуючи при цьому інші програми витрат на таку ж суму;
- ✓ більш високі податки на нерухомість, а інші податки пропорційно знижуються;
- ✓ зниження ефективних ставок податку на прибуток підприємств при одночасному збільшенні інших податків;

- ✓ збільшення витрат на підтримку сімей, скорочення інших програм видатків на ту саму суму.

Нарешті, можна очікувати, що ряд змін у структурі державних фінансів сприятиме активізації економічної активності, проте розширення відносних розривів у доходах поки не призведе до погіршення групи доходів у абсолютних показниках. Такі реформи включають: зниження державних субсидій, одночасно збільшуючи інші категорії витрат, надаючи пріоритет найбільш сприятливим для зростання, таким як інвестиції та освіта; зниження чистих податків на багатство при одночасному підвищенні інших податків; полегшення податкового навантаження на працівників, які отримують заробітну плату вище середнього, одночасно збільшуючи інші податки, щоб компенсувати дефіцит доходу.

Емпіричні дослідження свідчать, що реформи, які відповідають змінам, які спостерігалися в країнах ОЕСР протягом останніх трьох десятиліть, можуть мати істотний вплив на економічну діяльність, якщо буде сформована ефективна модель розподілу доходів у бюджетній системі. Для цього треба вибрати пріоритети реформ з огляду на їх очікувані загальні економічні вигоди та їх розподільчі наслідки. Важливо, щоб вибір реформ також відображав особливості інституцій країни.

ВИСНОВКИ

Місцеві та регіональні органи влади можуть реалізувати конкретні кроки у формування високого рівня соціально-економічного розвитку, зокрема для сприяння сталому розвитку територій. До таких кроків зокрема належать створення умов для того, щоб мобілізувати частину багатства, виробленого в межах певних територій (внутрішні ресурси) для фінансування та підтримки розвитку.

Власні надходження необхідно доповнювати міжбюджетними трансфертами на вирішення відмінностей у потребах у витратах та фіскальній спроможності між містами, а також для міст для підтримки реалізації програм центральної влади. Для ефективного вирішення проблеми мобілізації відповідних фінансових ресурсів міська потребує інструментів фінансування розвитку інфраструктури капіталу.

Якщо органи місцевого та регіонального самоврядування мають відповідати зростаючим вимогам бути ключовими учасниками у формуванні політики розвитку, необхідно виконати декілька критичних вимог щодо їх фінансування: повноваження діяти більш автономно (надання автономності регіональній владі та місцевому самоврядуванню не лише з централізовано закріпленими повноваженнями та функціями, але й із загальним дорученням на забезпечення загального розвитку їх територіальних юрисдикцій та добробуту їхніх складових); прозорість (органи регіональної влади та місцевого самоврядування повинні бути прозорими та підзвітними).

Низьке отримання доходу може бути результатом багатьох факторів у різних комбінаціях, таких як:

- обмеження центрального уряду щодо повноважень місцевих доходів
- обмежена місцева спроможність збирати дохід та / або надавати послуги

- розподіл місцевих доходів між неефективно розробленими програмами, неефективні фіскальні трансферти
- низька політична довіра та підзвітність, послаблення відповідності доходу.

Важливо, що система трансфертів повинна бути спроектована таким чином, щоб вона не заміщала діяльність щодо формування доходів органів місцевого самоврядування перешкоджаючи збиранню доходів із власних джерел за операційними витратами або позичати на фінансування видатків на розвиток, слід уникати розподілу міжбюджетних трансфертів.

Аналізу показників місцевих бюджетів за останні 6 років свідчить, що реформа децентралізації дозволила збільшити обсяги доходів місцевих бюджетів. При цьому зростає власна доходна база. Аналіз питомих показників доходів і видатків також свідчить про позитивну динаміку.

Однак, за даними Державної казначейської служби України надходження до місцевих бюджетів (з урахуванням трансфертів) скоротилися. Так, за період січень-квітень 2020 року до місцевих бюджетів України надійшло на 20,4% менше, ніж за такий самий період 2019 року.

Сьогодні питання рівня соціально-економічного розвитку не обмежується лише економічними показниками. Для вимірювання рівня соціально-економічного розвитку було запропоновано застосовувати показники щастя населення. На основі проведених розрахунків виявлено, соціально-економічного розвитку необхідне гармонійне поєднання економічних, соціальних, екологічних, політичних, духовних передумов, що забезпечить захист майбутніх поколінь, надання можливостей для розвитку свободи життєвого вибору, дбайливе ставлення до навколишнього середовища. Стабільність у функціонуванні суспільства, розвиток демократичних свобод, довіра громадян до інститутів влади.

Реформа децентралізації формує значний потенціал для активізації розвитку регіонів та країни у цілому. Слід зазначити, що найбільшій нормативно-правовій розробленості та найефективнішій реалізації набула складова

децентралізації у сфері бюджетних відносин, яка полягає, зокрема, у зміцненні дохідної спроможності територіальних громад. Головним викликом для децентралізації в Україні став розрив між завданнями реформ та обмеженою інституційною спроможністю управління.

Ряд реформ державних фінансів може збільшити активність, не змінюючи різниці в доходах, тим самим піднімаючи усі доходи приблизно однаково. Вони включають:

- ✓ більш високі державні інвестиції, зменшуючи при цьому інші програми витрат на таку ж суму;
- ✓ більш високі податки на нерухомість, а інші податки пропорційно знижуються;
- ✓ зниження ефективних ставок податку на прибуток підприємств при одночасному збільшенні інших податків;
- ✓ збільшення витрат на підтримку сімей, скорочення інших програм видатків на ту саму суму.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Анисимова А. А. Фискальные риски и устойчивость финансовой системы: опыт стран Европейского союза / А. А. Анисимова [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/fiskalnye-riski-i-ustoychivost-finansovoy-sistemy-opyt-stran-evropeyskogo-soyuza>. – Дата доступа: 23.12.2016.
3. Бюджет України. Видатки. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://cost.ua/budget/expenditure/>
4. Державна служба статистики України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Децентралізація (офіційний сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/>
6. Коляда Т. А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика [монографія] / Т. А. Коляда. – Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. – 396 с. – (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 63). – Режим доступу: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/362/1/320_IR.pdf
7. Лук'яненко І. Г. Особливості прогнозування та управління бюджетним дефіцитом в країнах з трансформаційною економікою // Економічний вісник університету. – 2015. – Випуск № 25/1. – с. 179-185. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oaji.net/articles/2016/1900-1469045172.pdf>
8. Макогон В. Бюджетна стратегія соціально-економічного розвитку країни / В. Макогон // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – Київ, 2017. – № 1(90). – С. 74-82.

9. Остром Е. Керування спільним. Еволюція інституцій колективної дії / Еліно́р Остром; [пер. з англ. Т. Монтян]. – К.: Наш час, 2012. – 398 с.
10. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/uk>
11. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року Розпорядження Кабінету міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249935442>
12. Сіташ Т. Д. Управління бюджетним дефіцитом / Т. Д. Сіташ // Економіка та держава. – 2015. – №2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2015/11.pdf
13. Сталий розвиток суспільства: Запорізький регіональний досвід: [монографія] / [укладачі: Лепський М. А., Дударева І. В.; за заг. ред. М. А. Лепського]. – Запоріжжя: КСК-Альянс, 2015. – 196 с.
14. Стратегія управління державними фінансами на 2017-2021рр. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://minfin.gov.ua/news/view/kabmin-ukhvalyv-stratehiiu-upravlinnia-derzhavnymu-finansamy-na--roky?category=bjudzhet>
15. Тарасюк М. Бюджетне планування в Україні / М. Тарасюк // Вісник КНТЕУ. – 2018. – № 2. – с. 19-31.
16. Beazley, I., S. Dougherty, C. James, C. Penn and L. Phillips (2019), “Decentralisation and performance measurement systems in health care”, OECD Working Papers on Fiscal Federalism, No. 28.
17. Cities Policy Responses. OECD 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=126_126769-yen45847kf&title=Coronavirus-COVID-19-Cities-Policy-Responses
18. General government deficit. OECD Data. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.oecd.org/gga/general-government-deficit.htm>
19. Herold, K. (2018), “Insolvency Frameworks for Sub-national Governments”, OECD Working Papers on Fiscal Federalism, No. 23.

20. IMF. Fiscal monitor. Now is the time fiscal policies for sustainable growth. Washington, DC, 2015
21. Leonardo G. Romeo. Decentralizing for Development The developmental potential of local autonomy and the limits of politics-driven decentralization reforms.
22. The Global Creativity Index 2015. - 68 p. - [Electronic resource]. - Access mode: <http://martinprosperity.org/media/Global-Creativity-Index-2015.pdf>